

BEN FINE, DIMITRIS MILONAKIS

İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada

*İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında
Değişen Sınırlar*

From Economics Imperialism to Freakonomics
*The Shifting Boundaries Between Economics and Other Social
Sciences*

Türkçe Söyleyenler: Eren Kırmızıaltın - Hüsnü Bilir

İçindekiler

Önsöz	9
Türkçe Baskısına Önsöz	11

Birinci Bölüm

Giriş ve Genel Taslak

1. Ön Hazırlıklar	19
2. İndirgemecilikten... ..	21
3. ... Yayılmacılığa	27
4. Genel Taslak	31

İkinci Bölüm

İktisat Emperyalizminin Tarihsel Mantığı

1. Giriş	37
2. İktisat Emperyalizminin Doğurduğu Sorular	40
3. “Toplumsal”ın Hayata Dönmesi mi?	48
4. Sonuç	63

Üçüncü Bölüm

İktisadi Yaklaşım (Yaygınlaştırılmış Marjinalizm)

1. Giriş	67
2. Becker ve İktisat Emperyalizmine Giden Pürüzlü Ama Yalın Yol	71
3. Kamu Seçimi Olarak Siyaset: Buchanan ve Tullock	78
4. Rasyonelden Rasyonel Olmayana	89
5. Sonuç	103

Dördüncü Bölüm

Yeni İktisat Emperyalizmi (Tasvir Edilen Devrim)

1. Giriş	111
2. Bilgi-Kuramsal Yaklaşım: Akerlof’tan Stiglitz’e	115
3. Beşeri Sermaye, Finans, Kalkınma ve Mekân	129
4. Sonuç	143

Beşinci Bölüm

İktisat’tan, Kurumlar Kanalıyla Topluma mı?

1. Giriş	149
2. Yeni Kurumcu İktisat... ..	151

3. ...Yeni İktisadi Sosyoloji Karşı	165
4. Sonuç	172

Altıncı Bölüm

Sosyal Sermayeden Acayip İktisada

1. Giriş	178
2. İktisat Tarihi ve Sosyal Sermaye?	180
3. Coase Teoreminden Coaseyen Dünyalara.....	187
4. Acayip İktisat: Normal Suretinde Anormal İktisat	200
5. Sonuç.....	207

Yedinci Bölüm

İktisat Sosyal Bilimlerle Yüzleşiyor (Direniş mi Yoksa Pürüzsüz bir İlerleme mi?)

1. Giriş	213
2. Becker'den Akerlof'a ve Ötesine.....	214
3. İktisat: Parlak bir Işık mı Yoksa Karanlık bir Bilim mi?.....	227
4. Sonuç	234

Sekizinci Bölüm

İktisat Nereye?

1. Giriş	240
2. İktisat Kendi Mevkiini Nasıl Kazandı?	240
3. Neden ve Nasıl?	249
4. Sonuç	269

Dokuzuncu Bölüm

Sosyal Bilimler Nereye?

1. Giriş	273
2. Neoliberalizmin ve Postmodernizmin Ötesi: Sosyal Bilimler Yol Ayrımında.....	274
3. Toplumsal Teoride Yapı ve Eylemlilik	281
4. Sonuç	290

Onuncu Bölüm

Ekonomi Politik Nereye?

1. Giriş	295
2. Tarihsel ve Toplumsal İktisat Değer Teorisine Karşı	296
3. Yapılması Gereken Nedir?	303
4. Sonuç	316
Kaynakça	319

Önsöz

From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory başlıklı bir önceki kitabımızın önsözünde anlattığımız gibi, bu kitap, önceki kitabımız ve hazırlanmakta olan *Reinventing the Economic Past: Method and Theory in the Evolution of Economic History* başlıklı kitap, başlangıçta sınırlı uzunlukta tek bir kitap yazma niyetinden doğan, uzun ve beklenmedik oluşum döneminin meyveleridir. Sonuçta bu süreç, niyet edilen tek kitap hedefini üçe katladı. Bu süreçte içerik çeşitlendi ve karmaşıklaştı ve geçen zamanın yanı sıra yazarların diğer yükümlülükleri gibi çeşitli vesilelerle yeniden-bölümlenen ve metinlerinin yeniden ele alındığı çalışma ve bölümlerin nihai halleri, yayınlandığı hali şöyle dursun, taslaklardaki akışı bile tam olarak yansıtmıyor. Münferit bölümlerde yapıla gelen değişiklikler ışığında taslağın ve önceki orijinal metnin revize edilmesi gerekti ve bölümler (ve kitaplar) arasındaki ve içindeki, birbirleriyle aşık atan, zaman zaman bağdaşmayan malzemeyi düzenleme gerekliliği doğdu. Ayrıca metnimiz evrildikçe yeni başlıklara ve literatüre dair sahip olduğumuz bilgimiz de evrildi. Metin ve bilgimizdeki değişim, belirli bir noktaya odaklanmaya vardı veya belirli bir noktaya odaklanmayla birleş-

ti. Sonuç olarak metinlerin düzenlenmesi boyunca bazı kriterler arasında değişiklikler yapıldı ve münferit bölümlerde araştırdığımız konular bir dereceye kadar muhafaza edilerek tekrar edildi.

O halde bu kitap, vurgulamadaki farklılıklara ve en az onun kadar önemli bir unsur olan hedeflenen okuyucu kitlesine göre değişen çok farklı yollarla ele alınabilecek olan uçsuz bucaksız entelektüel alanı katetmeyi başarma isteği olan bir ilk girişimdir, bu nedenle de kısmî ve eksik olmaya mahkûmdur. Bu ve daha önceki kitap, devam ede gelen bir çalışma programıdır, özellikle de geçmişin ekonomi politığının, toplumsal, tarihsel ve metodolojik zenginliğiyle yeniden keşfedilmesi ve geleceğin ekonomi politığının buna uygun bir şekilde yeniden faal hale getirilmesi olarak bir gösterimi sahneler, umarız başkaları da bu programa katılabilir.

Bahsi geçen oluşum sürecinde bize yardımcı olan ve katkıda bulunan pek çok kişiye sonsuz şükranlarımızı sunuyoruz. Bilhas- sa tüm metnin önceki halini okuyan ve ayrıntılı yorumlar yapan meslektaşlarımıza, Atina Üniversitesi'nden Nikos Theocharakis'e ve Tesalya Üniversitesi'nden Michael Zouboulakis'e teşekkür ederiz.

Türkçe Baskısına Önsöz

Bu kitap, *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory* başlıklı kitap ile birlikte, uzun süren bir ortak çalışmanın ardından 2009 yılında yayımlandı. Çalışmamızı tasarladığımız sıralarda küresel kriz, hissedilmesi şöyle dursun, tahmin bile edilemiyordu. Gelgelelim kriz, birkaç nedenle anaakım iktisatın durumu ve evrimi ile ilgili eleştirel yorumlarımızı zamanına uygun bir hale getirmiştiir.

İlk olarak kriz ve krizin akıbetinin büyüklüğü, anaakım iktisatın eleştirel zafiyetlerini ortaya çıkarmıştır. Anaakımın krizi tahmin etmedeki şaşırtıcı ve oldukça sık gözlenen yetersizliği bir zafiyet olarak pek göze çarpmasa da bu tarz olaylara imkân tanınması veya bu tarz olayları piyasa aksaklıkları gibi oldukça basit terimlerin ötesine geçerek anlamada başarısız olması zafiyeti oldukça göze çarpmaktadır. Krize önerilen çözümlerdeki yetersizliği bir kenara koyalım, Keynesyenizm ile alakalı temel önermelerin yarım ağızla ve saptırılmış bir şekilde yeniden keşfedilmiş hali olan açıklamalardaki yetersizlik bile oldukça dikkat çekicidir.

İkinci olarak bu durum disiplinin kriziyle sonuçlanmadı ama alışılmış öğretim ve araştırmanın tamamen ve hızlı bir şekilde yenilenmesi ve hatta sağlamlaştırılması ile ilgili minimal ve kısa-ömürlü bir güven krizine neden oldu. Toplumsal ve tarihsel olanın, gerçeklikle ilişkisi sınırlı olan yöntemlere ve dar ve ezoterik ilkelere gittikçe daha fazla itibar eden iktisattan nasıl çıkarıldığına dair krizin sunduğu çarpıcı kanıtları anlamadaki başarısızlık, (bireysel) optimizasyon, etkinlik ve denge ile ilgili başlıca endişelerin parça parça gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır.

Üçüncüsü, aynı şekilde, metodolojinin ihmal edilmesi ve ötekileştirilmesine, iktisadi düşünce tarihine ve anaakıma heterodoks alternatiflere, anakımın disiplin üzerindeki olağandışı ve süregelen mutlak gücü tarafından dikkat çekilmektedir. Mikro iktisatın makro iktisata değil de makro iktisatın mikro iktisata tabi olması paradoksu bu özellikleri bilakis güçlendirmiştir. Neoliberal dönemdeki anaakım bilimin bir ürünü olarak mikro iktisatın makro iktisata değil de makro iktisatın mikro iktisata tabi olmasıyla, disiplinin çevresindeki -Keynesyenizm ve monetarizm arasındaki tartışmalarca daha önceden sağlanan- rahatlık alanı, piyasaların mükemmel veya eksik işleyip işlemediği hakkındaki kısır tartışmalarca ortadan kaldırılmıştır. Sınıf, güç, çatışma ve sistem hakkındaki sorunlar, az çok optimizasyon peşinde koşan eyleyenlerin toplulaştırılmış davranışına indirgenmediği sürece analitik ajandanın dışında kalmaya devam etmiştir.

Dördüncüsü, bu, disiplin içerisinde hiçbir şey değişmedi demek değildir. Aslında iktisatın, en azından bazı hususlarda, daha önce olmadığı kadar hızlı ve çok değiştiği iddia edilebilir. Bu değişim, iktisat emperyalizminin bir nevi taklitçisi olan acayıp iktisat¹ tarafından ilk kez açıkça görünür hale getirilen şaşırtıcı

1 Türkçe Söyleyenler Notu (T.S.N): *Freakonomics*'de kelime oyunu yapılmaktadır. Bu kelime oyununu Türkçede ucubekonomi ile karşılayabilirdik. Ancak kitabın konusu ekonomi değil bir disiplin olarak iktisattır. Ayrıca, ucube olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Gelgelelim *freakonomics* kavramının yaratıcısı Levitt ve gazeteci Dubner'in birlikte yazdıkları *Freakonomics: A*

bir sonuçtur. Bir yandan, optimizasyon peşinde koşan bireyler, üretim ve fayda fonksiyonları ve denge ve etkinlik ile ilgili kaygılar çevresinde kutsal kalmaya devam eden temel yöntem ve ilkeler kümesi vardır. Öte yandan, tamamen aynı olan bu ilkeler öyle bir güvenle kontrol altında tutulur ki, bu ilkeler istenildiği gibi askıya alınır ve/veya hepten tutarsız olan diğerlerince sorgusuz sualsiz tamamlanır (özellikle davranışsal iktisat örneğinde, iktisadi rasyonalite değişik irrasyonalite biçimleriyle veya kurumlar ve toplumsal sermaye tarzındaki değişkenlerle daha genel bir biçimde mecburen birleşir). Dahası, acayip iktisat tarafından başarıyla ispat edildiği gibi, bireysel davranışla ilgili olan en dar ilkeler kümesi, diğerlerince tamamlansın ya da tamamlanmasın, devamlı genişleyen iktisadi ve toplumsal fenomen alanını açıklamaya dikkatini vermeliymiş gibi addedilir.

Hiç şüphe yok ki, günümüzdeki en ivedi iktisadi sorunların üstesinden gelmede yetersiz kalmasının yanısıra iktisadi olmayan meseleleri anlama konusunda da bir çare olarak hiçbir çekiciliği olmaması, iktisat emperyalizminin popüler ve eğlenceli emsali olan acayip iktisatın havasını söndürmüştür. İktisat, son 70 yıldaki en büyük krizin ortasında bulunmamızın nedenini açıklayamazken biz, uyuşturucu tacirlerinin neden anneleri ile yaşadıklarının veya sumo güreşçilerinin müsabakalarında neden hile yaptıklarının “iktisadi” açıklamalarıyla neden ilgilenmeliyiz ki!

Kriz, anaakımın uygulama alanını derinleştirmiş ve hatta genişletmiş (ve anaakımın çok sayıda düşünceden, karmakarışık ve tutarsız bir şekilde yararlanmasına ve bunları canının istediği her şeyde salgınmışçasına kullanmasına izin vermiş) olsa da sonuçta, anaakımın zafiyetini gözler önüne sermiş ve alternatifler

Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything başlıklı kitapta birbirinden oldukça farklı konular ele alınmaktadır ve kavrama olumsuz bir anlam atfedilmemektedir (bkz. 6. bölüm, 4. kısım). İktisat bir çeşit maymun-cuk gibidir; her türlü konuyu açar! Biz de bu anlama itibarla *freakonomics*'i “acayip iktisat” olarak karşıladık.

vasıtasıyla ekonomi politik için daha verimli ve zengin bir alan sağlamıştır. Dahası, anaakım kendisini diğer disiplin ve kavramların etkisine daha fazla açık bıraktığından ve bunu da temel ilke ve yöntemlerinin kısıtlarını telafi etmek amacıyla herhangi bir açıklama önermek için yapmak zorunda olduğunu gösterdiğinden alternatiflerle ilişki halindedir ki anaakım, disiplinle ilgili alanının büyük ve artan oranda Amerikanlaştırılarak türetilen tekeli dolayısıyla daha az bastırılabilir. Bu da ekonomi politiğin, anaakımın diğer sosyal bilim alanlarını istila etmesinin tartışılması ve takiben ilgili eleştirilerin (ve alternatiflerin) anaakımın temel ilke ve yöntemlerinin kökenine kadar inerek devam etmesine dair hem bir fırsat hem de bir meydan okuma sunduğu anlamına gelmektedir.

Bu konu daha birçok çalışmaya gebe dir. Umarım, bu çalışma ve bu çalışmaya eşlik eden diğer çalışmamız karşılaştığı, ekonomi politik alanı içerisinde kabul edenler kadar kabul etmeyenlerin de bulunduğu oldukça büyük bir tartışmayı -özellikle de *Review of Social Economics*, vol. LXIX, no. 3, 2011, vol. LXX, no. 4, 2012 ve *Historical Materialism*, vol. 20, no. 3, 2012'de ele alınan- genelleştirmiş olsa da, diğerlerine ve bazı özel uygulamalara kılavuzluk edebilecek birkaç genel ilke oluşturmayla ilgili olan vazifeye ön ayak olur. Devam eden katkılardaki en açık hedef, finans ekonomi politiğinin bizatihi kendisi ve bunun "reel" ekonomi ile etkileşiminin ve daha genel olarak da toplumsal ve politik etkilerinin, bilhassa neoliberalizm ile ilişkisinin nasıl olduğunun toplu olarak gösterilmesidir. Burada en dikkat çeken nokta, heterodoks ekonomi politiğin ve eleştirel toplumsal teorinin, bu tarz konuları ele almak amacıyla finansallaşma kavramını kabul etmiş olmasıdır. Anaakıma göre bu kavram (finansın mikro iktisadı ile likiditenin makro iktisadı arasındaki şizofreniyle oldukça vurgulansa da) var olmayabilir. Diğerlerinin yanı sıra finansallaşmanın, anaakım iktisat ve bizzat kapitalist ekonomi için nasıl çözümsüz ikilemler ortaya çıkardığını daha önce gözler önüne sermiştik. Ve ayrıca, kitabımızın yayımlan-

masından sonra, diğerlerini kapsayan ve bünyesine katan konular ile ilgili analizimizi de sağlamlaştırdık -bu konular özellikle anaakım eleştirisinin dışında, kurumlar, mülkiyet hakları, işlem maliyetleri, sosyal sermaye, kişilik, kalkınma, iktisadi coğrafya ve etik ile ilgilidir. Bu konular ile ilgili ayrıntılı bilgi için internet sitelerimize başvurulabilir.²

Son olarak, anaakımın süregelen eleştirel yorumu ve ekonomi politiğin zengin geleneksel unsurlarından yararlanarak sosyal bilimler içerisinde alternatifler inşa edilmesi konusundaki kararlılığımızı tekrarlayalım. Ayrıca bunu, ortodoksi tarafından bu tarz çabalara gösterilen ilgisizlik değilse de küçümsemeye rağmen gittikçe güçlenen kolektif bir çaba olarak karşılayalım, Türkiyeli ekonomi politikçiler ve sosyal bilimciler de bu kolektif çaba içerisinde eşsiz-aydın bir rol oynayabilirler. Ortodoksi, açıklama iddiasında olduğu ekonomiden oldukça uzakta olan ve kendi sanal âleminde yaşayan “iktisat” disiplini üzerinde hala bir engelleme gücüne sahip olsa ve baskı uygulasa bile, benzer organizasyonlar ortodoksiye biçimsel olarak bağlı kalanların daha ağır bastığı görüşleri de kapsayacak derecede büyüyüp gelişmiş olmasına rağmen, bizim çabalarımız, özellikle *International Initiative for the Promotion of Political Economy*, IIPPE (www.iippe.org) aracılığıyla yönlendirilmiştir. Anaakımın kriz konusundaki acizyeti ve kusurlu tahminleri ile birlikte ekonomi politiğin yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu son derece açıktır, ancak ekonomi politiğin, sadece ekonomiler arasındaki değişen güç dengeleri temelinde fark edileceği de belirtilmelidir.

Ben Fine, Dimitris Milonakis, Ağustos 2013

2 <http://www.soas.ac.uk/staff/staff30940.php>
http://economics.soc.uoc.gr/Personnel/personnel_navigation.php?lang=eng&id=13-